

Pető Márk *Harcban a békéért**

Simon Peresz emlékiratai

Simon Peresz politikai karrierje majd' egyidős Izrael állam történelmével. Talán senkinek sincs hozzá hasonló jártassága és személyes tapasztalata a Közel-Kelet legújabb kori diplomáciatörténetében, és kevesen járultak hozzá hasonló mértékben Izrael mai arculatának kialakításához. A könyv 1995-ben jelent meg. Azóta olyan események következtek be, melyeket előre senki sem láthatott: Jicak Rabin miniszterelnököt egy zsidó szélsőséges meggyilkolta, az iszlám fundamentalista Hamasz minden korábbinál több áldozatot követelő és indulatot kiváltó merénylethullámot intézett az izraeli lakosság ellen, és a Peresz vezette Munkapárt váratlan vereséget szenvedett a Kneszet-választásokon. Mégsem mondható, hogy Peresz memoárkötete idejét múlta volna, hiszen segít megérteni egy hallatlanul ellentmondásos, érdekes és nagy befolyású politikus gondolatait, karrierjét, s emellett azzal, hogy végigkialauzol Izrael történetén, a világ egyik legfeszültebb régiójának és általában a modern diplomáciának izgalmas történelemkönyveként szolgál.

Peresz – eredeti nevén Simon Perszki – 1923-ban született egy fehéroroszországi stetlben, Visnyevában, jómódú kereskedőcsalád gyermekeként. Saját bevallása szerint gyermekkorában a nagyszülők vallásossága és a szülői ház modern kultúrája, cionizmusa hatott rá. A növekvő, egyre fenyegetőbb antiszemitizmus elől a család Palesztinába menekült. Peresz ekkor tízéves volt. Tel-Avivban telepedtek le, Simon a Balfour iskolában tanult, az iskolai újságot szerkesztette, falta Dosztojevszkijt, verseket írt, csatlakozott egy marxista ifjúsági csoporthoz, s arról álmodott, hogy „napközben izmos, napcserzette kibucnyikként műveli a Jezreel-völgy termékeny földjét, vacsora idején kéjesen énekel a közös ebédlőben, éjszaka pedig egy gyors lábú ló hátán rettenthetetlenül őrzi a látóhárt”. A kilencedik osztály elvégzése után a mun-

kapárti Ben Semen kibucba költözött, ahol megválasztották a „dolgozó ifjúság mozgalom” szervezőjének. Megismerkedett a Munkapárt teoretikusával, Berl Katznelsonnal, aki felébresztette benne a technika iránti érdeklődést és hódolatot. „Biztos voltam benne – írja –, hogy megtaláltam a választ nemzetünk valamennyi problémájára.” Az 1940-es években a Hagana parancsnokságán kezdett dolgozni Mose Dajan oldalán. Ben Gurion hamar felfigyelt a tehetséges és ambiciózus ifjúra, és a szárnyai alá vette őt. 1949-től „a felelősségem súlya és az iskolázottságom szintje közti szakadéktól nyomasztva” amerikai tanulmányokat folytatott előbb a New School for Social Research-ben, majd a Harvard egyetemen. Első igazi sikereit az általa néhány hónap alatt újjászervezett hadügyminisztériumban érte el, ahol feladata a katonai mozgósítás felügyelete és a fegyverbeszerzés volt. Az ő nagyszerű diplomáciai érzékének köszönhető, hogy Izrael az embargó ellenére is fegyverhez jutott ebben az időben. Csehszlovákiával, Olaszországgal, Kanadával és Franciaországgal – sőt minden tabut ledöntve Nyugat-Németországgal – egyaránt sikeresen tárgyalt. Később, dacolva a teljes esélytelenséggel és kollégái növekvő bizalmatlanságával, az ő bábáskodása alatt épült ki Izrael nukleáris potenciálja, a dimonai erőmű. Ő volt a teljesen reménytelennek látszó entebbei túsdráma megoldását hozó, legendássá vált katonai akció egyik kitervelője is. A komány szinte minden kulcspozíciójában szolgált: volt védelmi miniszter 1974-től 77-ig, miniszterelnök 1984–86 között, majd a közelmúltban, a Rabin halálát követő időszakban; védelmi miniszter 1994-től 97-ig, s külügyminiszter 1992-től Rabin haláláig. Az 1980-as évek közepén, miniszterelnökségének idején ő vetett véget az „értelmetlen és véres” libanoni megszállásnak, és ekkor sikerült az évi 800 százalékos inflációt megfékezni, 20 százalékra leszorítani. Am ami talán mindennél fontosabb: külügyminiszterként ő bonyolította az izraeli–palesztin béketárgyalásokat, az ő hite és kitartása győzte meg a kezdetben szkeпти-

* Shimon Peres: *Battling for Peace. Memoirs*. Edited by David Landau, Orion Books Ltd., London, 1995.

kus Rabin miniszterelnököt. Minden más kérdést alárendelt a békéének, húsz éven keresztül próbált megegyezni Jordániával, kész volt tárgyalni a palesztinokkal, amikor Rabin erről még hallani sem akart, és ő volt az, aki először megfogalmazta: „az erőszak többé nem működőképes megoldás.” És tette ezt akkor, amikor mások még az Intifáda le-töréséről beszéltek.

Bár a könyv végigkíséri a szerző életét, inkább a karrier állomásainak tükrében teszi ezt, meglehetősen személytelenül. Míg a családi háttér és a neveltetés leírása még tartalmaz bizonyos szubjektív elemeket, a továbbiak főleg a politika történéseiről szólnak: azt például, hogy Peresnek gyermekei is vannak, az olvasó csupán egy lábjegyzetből tudja meg. A memoárkötet legnagyobb fogyatékosága magában a műfajban rejlik: egy *még aktív politikus* igyekszik megválaszolni a közelmúlt történelmének nagy kérdéseit, s megvilágítani saját szerepét az eseményekben. Eközben óhatatlanul szem előtt kell tartania a különböző érdekeket, ami elkerülhetetlenül az őszinteség rovására megy: a szókimondás hol államtitokba, hol személyes politikai érdekekbe ütköznék. Nehezen elképzelhető, hogy a könyv megírásakor még Rabinnal rivalizáló, a munkapárti elsőségért, sőt a miniszterelnökségért potenciálisan harcban álló Peresz ne gondolt volna arra, hogy írásával politikai tőkét kovácsoljon magának. Ezért még a legtárgyilagosabb részek olvastán is nehéz leküzdeni az érzést, hogy saját magának próbál igazságot szolgáltatni. A könyv egyes kritikusi egyenesen azzal vádolják Pereszt, hogy önön emlékművét igyekszik felállítani, hiú és önigazolásra törekszik. A *Sunday Telegraph* a jelenlegi helyett a „Miként csináltam mindent jól?” címet javasolná a kötetnek, alcímül pedig: „Hogyan vigyünk be minél több ütést ellenfeleinknek?”

Túlzottan közeli ez a múlt, túl kényesek bizonyos kérdések, s a szereplők közül túl sokan politizálnak még aktívan ahhoz, hogy igazán elfogulatlanul lehessen róluk írni. Pedig Peresz úgy hiszi, sikerül érzelemmentesnek maradnia. „A keserűség nem államférfiúi érzés” – jelenti ki egy helyütt, de érzésem szerint igenis keserű, s erre minden oka meg is van. Rengeteg energiát szentel annak, hogy közvetetten feleljen a Jicak Rabin emlékirataiban megfogalmazott vádakra, aki valóban egy jó szóra sem méltatja munkatársát. A *New York Times* újságírója úgy látja, hogy „Mivel Peresz még mindig Rabinnak dolgozik, nem csoda, ha igyekszik nem beszélni fo-

lyamatos gyűlölködésük történetéről: mély megbántottságáról, melyet akkor érzett, mikor a Fehér Házban tartott izraeli–palesztin aláírási ceremónia napján Rabin kihagyta az izraeli delegációból, és az amerikai tisztviselőkkel való találkozások során elszenvedett megszegyentüléséről, ahol Rabin félbeszakította vicceit és lelőtte poénjait.”

És nemcsak Rabin viseltetett ellenszenvvel iránta, pártján belül az évek során Peresz rengeteg más is szerzett magának: közülük az egyik legengesztelhetlenebb ellenfele például Golda Meir volt. Ám ami mindennél fájdalmasabb: sohasem tudott beférkőzni az izraeli választók bizalmába, akik mindig többre becsülték a katonából politikussá lett Rabint, mint a hadseregben nem szolgált és hozzá képest radikális Pereszt, még akkor is, ha a Rabin-kormány végül az általa felvázolt úton indult meg a békekötés felé. Az izraeliek különösen nemzetbiztonsági kérdésekben nem bíznak benne; egy olyan országban, ahol a hadseregnek és a harcosoknak akkora mítoszuk van, mint Izraelben, Pereszt túl jólőztöztnek, túl palléroztottnak, túl értelmiséginek találják. Míg külföldön egyike volt a legnépszerűbb izraeli politikusoknak, s François Mitterrand az intellektuális mélységét méltatta, saját hazájában nem lehetett proféta: egy korábbi munkapárti miniszterelnök, Mose Saret például megbízhatatlannak tartotta. Más jellembeli hibákat is a szemére vetettek, Izrael Nixonjának, ravasznak, sunyinak titulálták.

Peresz mára bukott politikus, de emlékiratai megírása idején is több veszített választás állt mögötte. Pártján belül is mindig a másodhegedűs szerepébe szorult, előbb az „öreg örök”, Ben Gurion, Golda Meir, Levi Eskol mögött, majd, mire a csúcsra jutott, újabb verhetetlen ellenfele támadt Rabin személyében. A miniszterelnök-választáson kétszer bukott meg, a Mapai az ő jelöltsége alatt veszítette el csaknem harminc éve tartó választási veretlenségét és dominanciáját az izraeli politikában. De már a pártelsőséget is csak akkor tudta megszerezni, amikor Rabint vagy a korrupciós botrányok, vagy a halál akadályozta a poszt betöltésében. Alulmaradt örök riválisával szemben az 1992-es a munkapárti miniszterelnök-jelölt választáskor is – erről Peresz így nyilatkozik, s szavaiban minden csalódása benne van: „A szívemben keserű voltam a történetek miatt; úgy éreztem, megérdemeltem pártom bizalmát, és igazságtalan a vezetésből történő elmozdításom, éppen, amikor a globális és regionális fejlemények a béke lehetőségével kecsegtetnek.”

Peresz „álmai” az új Közel-Keletről még az izraeli „galambok” egy részéből is értetlenséget váltottak ki, s a könyv megírása óta bekövetkezett események sajnos talán őket igazolják. Sokan mutatnak rá: Peresz közel-keleti uniója a valóságtól meglehetősen elrugaszkodott utópia. A tátongó gazdasági különbségek szinte elképzelhetetlenné teszik a gazdasági együttműködést az arab országok és Izrael között. Ezenkívül a legtöbb arab ország a külföldi befektetéseket lehetetlenné tevő, erősen protekcionista kereskedelempolitikát alkalmaz. Szakértők szerint Izrael szomszédainak eszköz ágában sincs gazdaságilag együttműködni a zsidó állammal, és alávetni magukat a jóval fejlettebb országnak. Ebből a szempontból már a Camp David-i egyezmény is csalódást keltett, a két ország közti kereskedelem elhanyagolható, nincsenek közös vállalkozások, és a turizmus is egyirányú, Izraelből tart Egyiptomba. „Melyik utat válasszuk? – írja Peresz. – A tűz lángjait, füstszlopokat és vérfolyamot vagy a virágzó sivatagot, a megművelt pusztaságot, a haladást, növekedést, igazságot és szabadságot? Minél magasabb az életszínvonal, annál kevesebb az erőszak...” Nézetének bírálói azonban azzal érvelnek, hogy az arab országok instabilitásának okai elsősorban politikai és vallási, nem pedig gazdasági jellegűek. A vallási fanatikus tanok nem gazdasági eredetűek, hiszen újabban az arab középosztályra is vonzást gyakorolnak. Az iszlám radikalizmus főképp az iráni forradalom által felszínre hozott Nyugat-ellenességben gyökerezik.

Az 1994-es casablancai, az egy évre rá rendezett ammani és az 1996 novemberében lebonyolított kairói konferencia a szkeptikusokat igazolta. Az arab országok tulajdonképpen nem mondtak az „Új Közel-Keletre”, azzal vádolva az elképzelést, hogy ez is csupán a hadviselés egy formája, csak nem katonai, hanem gazdasági eszközökkel történik. Szerintük Izrael nem beilleszkedni akar a régióba, hanem a szomszéd piacokat és az olcsó munkaerőt szeretné kizsákmányolni. A *Boston Globe* az alábbiakat írja: „Ahogy az arabok sem próbálták másképp, mint ellenük intézett támadásnak értelmezni a cionizmust – nincs egy tisztességes arab nyelvű könyv a zsidó történelemről vagy a náci holocaustról –, a legtöbb, még a Pereszhez hasonló formátumú és intelligenciájú izraeli sem képes megérteni, hogyan éreznek az arabok a saját történelmük és a Nyugattal vagy a zsidókkal fennálló konfliktusaikkal kapcsolatban. Miként a korai cionisták, akik azzal áltatták magukat, hogy Pa-

lesztinába érkezésüket a már régebben ott tartózkodók üdvölgéssel fogadják majd, hiszen munkalehetőséget kínálnak és gazdasági fellendülést teremtenek, Peresz is azt képzei, hogy Izrael azon vágya, hogy a régió gazdasági motorja legyen, népszerű lesz a szomszédok körében.” Valóban, meglehetősen, mennyire nem esik szó Peresz könyvében a békepartnerekről, Arafat neve szinte alig említődik, s talán a jordán uralkodó kivételével más arab személyről nem is esik szó. A magát oly kulturálisnak, intellektuálisnak, érzékenynek valló Peresztől az is meglepő, hogy a békekötés okaként szinte csak az izraeli érdekeket említi, a palesztinok szempontjai, a kisebbségek jogai, az emberi jogok tiszteletben tartása alig merülnek fel érveként.

A könyv erényei közé tartozik, hogy nem feltételez komoly ismereteket az izraeli politikáról, ezért avatatlanként számára is érthető és élvezhető. Számomra a legszórakoztatóbb részek azok, amelyekben a szerző a többi politikussal való kapcsolatáról ír, így Mitterrand-ról, Kreiskyról, Palmérol, Brandtról és persze Mose Dajanról, illetve Ben Gurionról. Sajnos az ilyen portrékban nem bővelkedik a könyv, s mint említettem, Arafat, sőt Bill Clinton is kimarad az arcképcsarnokból.

Az a Simon Peresz, akit az emlékiratokból megismerünk – az ember és a politikus egyaránt – igazi talány; rejtélyes keveréke a politika és diplomácia berkeiben otthonosan mozgó, dörzsölt államférfinak és az örök vesztes, magányos farkasnak; a Rabin ellen lobbizó pártaktivistának és a valóságtól elrugaszkodni hajlamos álmodozónak, a pragmatistának és az ideológusnak.

Peresz az epilógusban ezt írja: „Optimistának születtem, és egész életemben az is maradtam. [...] Életem műve még nem fejeződött be. Életrajzom utolsó, betetőző fejezetei csak most íródnak. A szívemhez legközelebb álló témáról, a békéről szólnak. [...] Úgy érzem, kiérdemeltem a jogot az álmodozásra. Oly sok régebbi álmodat fantáziának bélyegezték, és most mégis virágzó valóság. [...] Ez a könyv az én személyes tanúvallomásom, hogy szabad álmodozni, és nemcsak akármilyen, hanem nagyszerű álmodni is.”

E szavai még 1994-ben íródtak – ma, 1996 végén úgy látszik, mintha optimizmusa megalapozatlan lett volna. De ki tudja: talán még felragyog Peresz szerencsecsillaga, vagy ha az nem is, álmainak egy része – vele?, nélküle? – megvalósul.